

UDK 005.334:336.71

OBEZBEĐENJE PLASMANA U FUNKCIJI UPRAVLJANJA KREDITNIM RIZIKOM

Mr Jelena Petković

Visoka ekonomska škola strukovnih studija Peć u Leposaviću

Rezime: Kreditni rizik imanentan je svakom vidu kreditiranja, a nastaje i pod uticajem eksternih i internih faktora. Cilj ovog rada je da ukaze upravo na te faktore koji su danas opredeljujući u procesu kreditiranja i čije kvantifikovanje i ocena postaju jedina sansa za banke da preduprede eventualne gubitke u kreditnom poslu.

UVOD

Privredni procesi i robno-novčane transakcije su izuzetno slabo snabdeveni novcem. Naša privredna mašinerija veoma slabo funkcioniše na šta ukazuje i podatak da je stepen likvidnosti naših preduzeća u poslednjih nekoliko godina između 1,5% i 2,8%. Korišćene kredite privredna preduzeća ne mogu zadržati u svojoj cirkulaciji (unutar sektora), već se oni i do 84% odlivaju u druge sektore (javni sektor, stanovništvo i dr.).

Preduzeća iz kredita plaćaju poreze i doprinose, lične dohotke, kamate, carine, osiguranja, upis akcija kod banaka i sl., zbog čega nastaje ovaj automatski odliv novca iz sektora preduzeća. Oplodnje novca u privredi nema, funkcija kredita je potpuno deformisana, a veza oplodnje novca i kapitala (profitne stope) potpuno nestaje. Kamata, ma koliko visoka bila, ne veže se više ni za stopu inflacije, ni za profitnu stopu, već za visok rizik povraćaja i kreditni rizik, uz ugrađivanje u kamatu svih neracionalnosti i neefikasnosti poslovnog bankarstva.

Mr Jelena Petković

1. Metodologija analize kreditne sposobnosti preduzeća

Proces kreditiranja kao i većina ostalih privrednih aranžmana, postaje znatno složeniji u savremenom bankarstvu nego u ranijim uslovima.

Tehnologija kreditiranja počinje sa kreditnim zahtevima od strane preduzeća i građana. Svi kreditni zahtevi ulaze u proceduru koja je u velikim bankama relativno složena. U okviru te procedure najvažnije je da se izvrši adekvatna analiza kreditnog rizika, pri čemu se uglavnom koriste dva pristupa:

- analiza finansijskih tokova i
- analiza indikatora tražilaca kredita.

Izvori informacija koji su relevantni za kreditnu ocenu delimično se zasnivaju na informacijama koje podnosi tražilac kredita, zatim na osnovu baze podataka kojom raspolaže banka i najzad na osnovu spoljnih informacija koje banka prikuplja.

Pri tome, najvažnije je prvo utvrditi kreditnu sposobnost preduzeća. U načelu kreditna sposobnost jednog te istog preduzeća razlikuje se ako se posmatra sa stanovišta kreditora i sa stanovišta dužnika. Iako je u poslednje vreme primetno približavanje kriterijuma ocene kreditne sposobnosti preduzeća sa stanovišta zajmodavca i sa stanovišta zajmoprimca, ostaju još uvek otvorene izvesne razlike u shvatanju tog pojma.

“KREDITNA SPOSOBNOST PREDUZEĆA” se najčešće definiše kao “MOGUĆNOST UZIMANJA, KORIŠĆENJA I VRAĆANJA KREDITA POD ODREĐENIM (UGOVORENIM) USLOVIMA KREDITIRANJA”.¹

¹ Grupa autora: Metodologija analize kreditne sposobnosti preduzeća, Beogradska banka D.D., Beograd, 1990. god., str. 137

Kod ove definicije pojma kreditne sposobnosti otvara se pitanje pouzdanog merenja mogućnosti uzimanja, korišćenja i vraćanja kredita. Mera tih mogućnosti u tradicionalnom bankarstvu određivala se merenjem vrednosti imovine preduzeća. Ovako definisana mera kreditne sposobnosti, davala je u praksi relativno širok interval poverenja kreditora u zajmoprimca. Dobra preduzeća su i tada, po pravilu, koristila uže shvaćen pojam sopstvene kreditne sposobnosti dodajući kriterijumu imovinske snage kriterijum očuvanja supstance preduzeća. To znači da se kreditna sposobnost preduzeća ocenjuje i meri prema načelu prenosne snage, odnosno sposobnosti preduzeća da ostvaruje prihod odgovarajuće veličine i strukture.

Ovo, naravno vredi u normalnim uslovima komercijalnog kreditiranja u kojima se ocena kreditne sposobnosti uzima kao mera sigurnosti kreditnog posla. Ukoliko su ciljevi kreditiranja pretežno nekomercijalni tj. ukoliko ni zajmodavac ni zajmoprimac, odnosno kreditor i debitor nisu komercijalna privredna preduzeća, kriterijum imovinske strukture i prinodne snage ne utiču na ishod kreditnog posla. U ovim uslovima je odlučujući princip pokrića kredita. Po ovom principu kreditni posao se smatra valjanim ako je pokriven naturalim veličinama ili tzv. kreditnim objektima. Kredit, novac i banka su znači u ovim uslovima samo pratioci naturalnih tokova u privredi.

U bankarstvu se, ranije, nakon deklarativnog napuštanja načela pokrića kredita, za osnovni kriterijum ocene kreditne sposobnosti preduzeća uzimao tzv. razvojni kriterijum odnosno razvojne namere i ciljevi preduzeća i državnih organa.

Danas se međutim, kreditna sposobnost zajmotražioca (preduzeća) javlja nužnim uslovom svakog kreditnog posla. Pri tom, zajmotražilac je kreditno sposoban ako:

Mr Jelena Petković

- 1) nema gubitaka u momentu odobravanja kredita;
- 2) ako je solventan tj. ako uredno izvršava obaveze po drugim kreditima, garancijama i instrumentima obezbeđenja plaćanja;
- 3) ako u slučaju investicionog kredita ima obezbeđena obrtna sredstva iz trajnih i dugoročnih izvora čiji su oblik i dinamika obezbeđenja propisani zakonom; I ako u toku korišćenja kredita nema gubitke.

Očigledno je da je na ovaj način zakonodavac izjednačio pojam kreditne sposobnosti sa pojmom boniteta. Tako je dobijeno vrlo široko određenje pojma kreditne sposobnosti što je praktično značilo da sve firme koje imaju minimalni bonitet mogu biti debitori. Izjednačavanje kreditne sposobnosti sa minimalnim bonitetom, u uslovima kada imovinsko obezbeđenje kredita nije moglo biti korišćeno, praktično je činilo izlišnim svaki pokušaj selekcije kreditnih zahteva prema stepenu njihove rizičnosti. Razvojnim kriterijumima su dodatno relativizirana elementarna načela komercijalnog kreditiranja u poslovnim politikama banaka.

Naime, delovanje opisane koncepcije kreditne sposobnosti dovelo je do sledećih posledica:

- razvila se prevelika zavisnost, preduzeća od kredita,
- smanjena je efikasnost upravljanja finansijama preduzeća i
- povećana je zavisnost banaka od velikih dužnika čija je nedovoljna kreditna sposobnost dovela do potrebe beskonačnog revolviranja kredita.

2. Kreditni rizik – pojmovno definisanje

Koncept tržišne privrede zasniva se na slobodnom delovanju ekonomskih zakona, u okviru nacionalnih privreda, a sve više i

na internacionalnom planu čime se ostvaruje globalizacija u međunarodnim ekonomskim odnosima. Sve veća konkurencija nosi sa sobom i određeni stepen poslovnog rizika, koji se može umanjiti, ali ne i u celini eliminisati.

Rizik nastaje zbog nepredvidivosti ekonomskih procesa, zbog promena u prirodnom, ekonomskom i socijalnom okruženju, zbog incidentnih situacija ili zbog promene konjunktura na tržištima inputa i outputa debitora.

U načelu se svi faktori koji prouzrokuju rizik opisuju i istražuju u postupku koji se uobičajeno naziva KREDITNA ANALIZA ili ANALIZA KREDITNE SPOSOBNOSTI PREDUZEĆA. Svrha te analize jeste opisivanje i merenje neizvesnosti kreditnog posla da bi se odlučivanje o njemu zasnovalo na racionalnim očekivanjima. Taj postupak, u većini slučajeva, obuhvata uglavnom analizu poslovanja preduzeća u prošlosti i u sadašnjosti i to u meri koja potrebna da bi se što pouzdanije ocenila poslovna budućnost preduzeća, a najmanje za period povraćaja kredita.

“Pojave, koje za konačni rezultat imaju gubitak u novčanom iznosu, bilo da su vezane za uspeh obavljanja pojedinih poslova banke, ili da su sumarno iskazani preko bilansa uspeha banke predstavljaju rizik banke.”²

Uzrok rizika leži u promenama, koje se odvijaju u okruženju banke, tako da je KREDITNI RIZIK imanentan svakom vidu kreditiranja.

Kreditni rizik se može iskazati funkcijom na sledeći način.

$$\text{KREDITNI RIZIK} = \phi (\text{EKSTERNI FAKTORI, INTERNI FAKTORI})$$

² Ćurčić, U.: Bankarski portfolio menadzment, Beograd, 1995. god., str.198

Mr Jelena Petković

U okviru eksternih (egzogenih) faktora, koji mogu uticati na pojavu kreditnog rizika, treba imati u vidu makroekonomske faktore: državnu regulativu u privredi, stanje ekonomije, prirodne okolnosti i slično. Među interne (endogene) faktore od uticaja na kreditni rizik, pak spadaju: obim kredita, kreditna politika i kreditni miks (kreditni miks se utvrđuje odnosom učešća komercijalnih i industrijskih kredita, u odnosu na ukupne kredite).

Banke nisu u mogućnosti da ostvaruju direktnu kontrolu nad eksternim faktorima, pa samim tim menadžment nije u mogućnosti da preuzme ovu vrstu rizika, već svoj fokus usmerava na interne faktore. Interni faktori kreditnog rizika mogu se kontrolisati i precizno definisati, što znači da se pouzdano mogu identifikovati informatičke potrebe za utvrđivanje ove vrste kreditnog rizika.

Naravno, analiza kreditnog rizika mora da obuhvati poslovanje komintenata, zajmotražioca ali i zajmodavca-banke. Zato je neophodno da banka sagledava rizike poslovanja komintenta i isto tako da analizira kvalitet svog kreditnog potencijala, koji je polazna osnova kreditiranja.

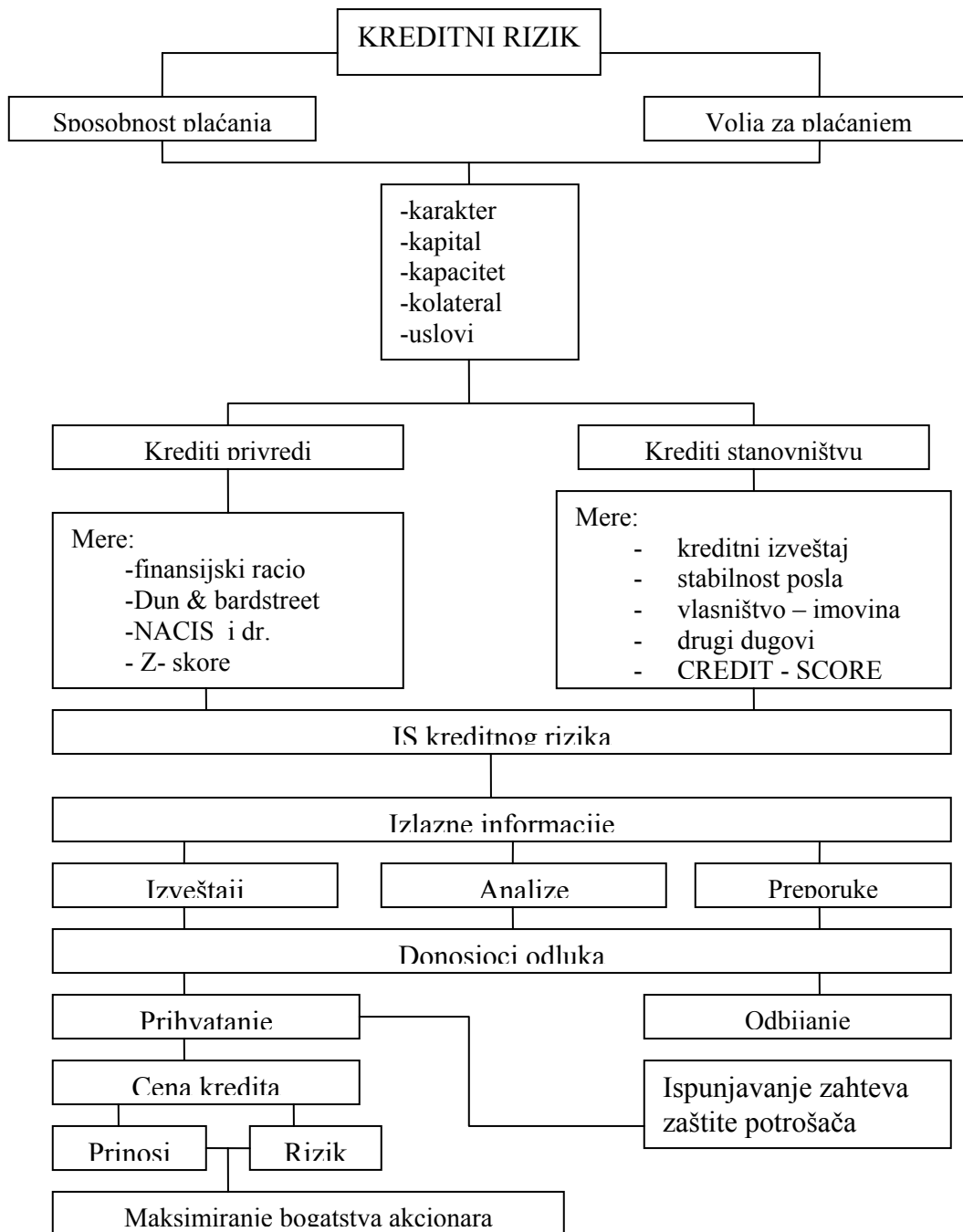
Sam proces donošenja odluke o kreditu, može se u izvesnoj meri formalizovati, čime se omogućava lakše utvrđivanje kritičnih tačaka rizika, u procesu odobravanja kredita sa prikazom tačaka kreditnog rizika i konceptom informacionog sistema, kao što je prikazano na šemi 1, koja prikazuje ulogu informacionog sistema u procesu odobravanja kredita³.

³ Vujović, S.: Informacioni sistem u funkciji upravljanja rizicima banke, Jugoslovensko bankarstvo 7-8/99. str.80

Sušтина kreditnog rizika, svodi se na rizik vraćanja kredita. koga je neophodno analizirati u fazi odobravanja kredita. Iz prikazanog modela procesa odobravanja kredita, prepoznatljiv je proces upravljanja kreditnim rizikom, koji se svodi na sledeće faze:

- identifikacija faktora rizika
- merenje i analiza rizika i
- maksimiranje prinosa (bogatstva) akcionara.

Istovremeno, obezbeđivanje plasmana igra veliku ulogu kod upravljanja kreditnim rizikom. Dospela a nenaplaćena potraživanja imaju veliki udeo u bilansu naših banaka. Problem naplativosti potraživanja banaka, kako u delu glavnice tako i u delu kamata kreće se u proseku, od 40 do 50% dospelih kreditnih potraživanja. To je naravno posledica neselektivne kreditne politike i zanemarivanja procesa upravljanja rizikom, pa su samo poznavanje načina obezbeđenja kredita, pravnih propisa i upravljanje kreditnim rizikom jedina šansa za naše banke da preduprede eventualne gubitke.



3. Faktori kreditne sposobnosti preduzeća

Značajan zadatak poslovnih banaka u okviru plasmana kreditnih sredstava je ispitivanje kreditne sposobnosti preduzeća tražioca kredita. Osnovna namena analize kreditne sposobnosti preduzeća je u stvari da se unapred, tj. pre zaključenja ugovora o kreditu približno tačno utvrdi sposobnost i spremnost tražioca kredita da vrati kredit, pod uslovima predviđenim u ugovoru. Sposobnost se shvata kao objektivno svojstvo preduzeća, a spremnost kao subjektivno svojstvo njegove uprave.

Obzirom da analiza kreditne sposobnosti preduzeća ne može u potpunosti da otkloni neizvesnost i rizik svakog pojedinačnog kreditnog posla, to se moraju kvantifikovati i oceniti sledeći faktori:

- Character - karakteristike tražioca kredita,
- Capacity - veličina njegovog kapaciteta ili sposobnost, mogućnost plaćanja,
- Capital - veličina njegovog kapitala ili bogatstvo dužnika,
- Collateral - uslovi obezbeđenja kredita,
- Conditions - uslovi njegovog poslovanja.

Ocena kreditnog rizika banaka tradicionalno se oslanja na primenu navedenih indikatora čija početna slova prema anglosaksonskoj terminologiji "C" i sam broj indikatora određuju poseban metod specifičnog naziva "5C" - ("5Cs of credit"). U novije vreme se u kreditnim poslovima posebne vrste, opšta analiza kreditne sposobnosti širi i obuhvata i faktore koji utiču na rizik zemlje (Country risk) i druge faktore.

Karakteristike zajmotražioca (tražioca kredita) procenjuju se u pogledu dosadašnjih iskustava na planu redovnog ispunjavanja kreditnih i ostalih finansijskih obaveza. Sam izraz KARAKTER, odnosno KARAKTERISTIKE tražioca kredita možemo uže i šire

Mr Jelena Petković

posmatrati. Uže shvatanje polazi od opisivanja njegovih ličnih osobina, stavljajući u fokus njegovu spremnost da vrati kredit pod ugovorenim uslovima. Šire shvatanje uključuje i druge elemente za ocenu kreditne sposobnosti, pa se dolazi do odvojene analize i ocene:

- karakteristika zajmotražioca, u smislu njegovih osobina i njegovog poslovnog ugleda odnosno reputacije i
- karakteristika preduzeća, kojim on upravlja kao vlasnik ili menadžer.

U slučaju da ocena kreditne sposobnosti ne može da pruži adekvatne informacije o komitentu koji traži kredit, pribegava se oceni boniteta dužnika. U svetu je uobičajena praksa da se u svakom novom poslu kada je suugovarač preduzeće koji se prvi put pojavljuje u pregovorima, proveriti njegov bonitet. Povoljna ocena boniteta potvrđuje ne samo da je komitent siguran dužnik, već i njegovu perspektivnu poziciju na tržištu. Nakon ocene boniteta pristupa se ozbiljnim pregovorima koji dovode do sklapanja ugovora o kreditu.

Kapacitet tražioca kredita je bitan faktor njegove kreditne sposobnosti i to u dvostrukom smislu:

- kao proizvodni kapacitet i
- kao finansijski kapacitet.

Obzirom da se pod kapacitetom podrazumeva sposobnost zajmotražioca da otplaćuje odobreni kredit, to je u analizi fokus na finansijskim tokovima, pa se kapacitet meri očekivanim neto tokom gotovine. U stvari, kreditora (u regularnim uslovima) primarno interesuje sposobnost preduzeća da stiče dohodak koji bi bio dovoljan za povraćaj kredita bez narušavanja normalnog poslovanja. Dug se može vratiti korišćenjem jednog ili više od sledeća četiri izvora:

- iz dohotka, odnosno dobiti,

Obezbeđenje plasmana u funkciji
upravljanja kreditnim rizikom

- iz prihoda ostvarenog prodajom aktive,
- iz prihoda ostvarenog prodajom akcija,
- iz sredstava dobijenih od drugih kreditora.

Kapital zajmotražioca kao faktor kreditne sposobnosti podrazumeva finansijsku vrednost komitenta, odnosno preduzeća i meri se kao neto vrednost, a dobija se tako što se od ukupnih sredstava oduzmu ukupne obaveze. Kapital reflektuje akumulirano bogatstvo tražioca kredita, pri čemu je imovina koju poseduje gornja granica visine kredita i oslonac sigurnosti njegovog vraćanja.

Obezbeđenje kredita - kolateral ima za svrhu pokriće slabih tačaka kreditne sposobnosti preduzeća. Slabe tačke mogu biti izražene kao:

- nedovoljna raspoloživost sopstvenog kapitala,
- nedovoljni finansijski kapacitet ili
- nepovoljne konjunkturane situacije.

Obezbeđenje kredita se može odnositi na bilo koja pogodna sredstva (u aktivi), kojima zajmotražioc raspolaže kao specifičnim zalogom, radi obezbeđenja vraćanja kredita.

Uslovi poslovanja zajmotražioca odnose se, pre svega, na ekonomsku sredinu u kojoj preduzeće posluje. Ti ekonomski uslovi bitno utiču na sadašnju i buduću kreditnu sposobnost preduzeća, pa se stoga velika pažnja poklanja analizi stanja i na tržištima input-a i na tržištima output-a preduzeća.

Obuhvatnost u analizi uslova poslovanja zavisi od roka vraćanja kredita. Ako se kredit daje na kratak rok realistično je pretpostaviti da se radikalne konjunkturane promene neće dogoditi ili da one ne mogu bitno promeniti finansijski kapacitet preduzeća. Kreditiranje na dugi rok zahteva analizu uslova

Mr Jelena Petković

poslovanja i predviđanje njihovih promena, pa su i mogućnosti za realno sagledavanje budućih tržišnih kretanja mnogo manje.

"Ocena kreditnog rizika putem metoda "5C" služi kao gruba ili preliminarna analiza dospelih kreditnih zahteva sa ciljem da se izvrši njihova klasifikacija na prihvatljive i neprihvatljive i da se u startu preduprede mogućnosti formiranja krupnih gubitaka.⁴

Međutim, u tržišnim uslovima zahteva se mnogo kompleksniji pristup ocenjivanja ekonomskog kvaliteta i finansijske snage tražilaca kredita i na taj način suzbijanje rizika i ostvarivanje zadovoljavajućih stopa rentabilnosti kreditnih plasmana. U uslovima formiranja visoke kreditne tražnje, ograničenog oblika kreditnog potencijala i vrlo krupnih pojedinačnih kreditnih zahteva banke moraju primenjivati kompleksnu i razučenu metodologiju ocene kreditne sposobnosti preduzeća, kako bi na bazi kreditnih rangova kreditima snabdeli najbolje debitore, na osnovu čega se istovremeno ostvaruje makroekonomska komponenta presktrukturisanja i stalnog poboljšavanja efikasnosti.

ZAKLJUČAK

Vrtlog dužničko-poverilačkih odnosa privrede i banaka je centralni problem ne samo bankarskog sektora zemlje, već i realnog sektora privrede. Dimenzija problema je takva, da ugrožava kapitalnu osnovu i jednih i drugih.

Imajući u vidu navedene aspekte, može se izvući zaključak da kroz kreditnu aktivnost banke obavljaju značajne makroekonomske funkcije, težeći pri tome da optimiziraju i svoju

⁴ Jović, S.: Bankarstvo, Naučna knjiga, Beograd, 1990. godina, str. 312-313

mikroekonomiju. Odnosno, kada se radi o kreditima, ciljna funkcija banke je postizanje prihvatljive stope povraćaja na plasirana sredstva, kao i minimizacija kreditnog rizika. Da bi to postigle, banke vrše kreditnu analizu u funkciji efikasne i racionalne alokacije kreditnih resursa, što je i osnova ovog rada datog u tri dela: metodologija analize kreditne sposobnosti, kreditni rizik- pojmovno definisanje i faktori kreditne sposobnosti preduzeća.

U analizi kreditne sposobnosti\preduzeća najvažnije je da se prvo izvrši adekvatna analiza kreditnog rizika preko analize finansijskih tokova i analize indikatora trazioca kredita, a zatim i da se kvantifikuju i ocene i sledeći faktori: karakteristike trazioca kredita, kapacitet trazioca kredita, kapital zajmotrazioca, obezbeđenje kredita i uslovi poslovanja zajmotražioca.

REFERENCE:

1. Krasulja, D.; Ivanišević, M.: Poslovne finansije, Beograd 2007. god.
2. Grupa autora: Metodologija analize kreditne sposobnosti preduzeća, Beogradska banka D.D., Beograd, 1990. god.
3. Ćurčić, U.: Bankarski portfolio menadzment, Beograd, 1995. god.
4. Vujović, S.: Informacioni sistem u funkciji upravljanja rizicima banke, Jugoslovensko bankarstvo
5. Jović, S.: Bankarstvo, Naučna knjiga, Beograd, 1990. god.
6. Lloyd, B.T.: Money Banking and Financial Markets, Boston, McGraw-Hill, 1997.
7. www.ft.com opšte poslovne informacije